

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРУП'ЯНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Виробництво і споживання продуктів харчування, зокрема борошна різних сортів та крупів, а також комбікормів у тваринництві, є однією з головних умов суспільного розвитку. На сучасному етапі в період здійснення економічних реформ продовольча проблема займає одне з провідних місць. Формування ринкових стосунків в борошномельно-круп'яній і комбікормовій промисловості ґрунтується на визначенні напрямів спеціалізації виробництва в міжрегіональному поділі праці шляхом економічної оцінки місцевих природно-економічних ресурсів, можливостей участі в обміні результатами діяльності продовольчих комплексів та умов поліпшення структури і обсягів харчування населення, а також забезпечення тваринництва комбікормами.

В той же час перехід економіки країни на ринкові засади супроводжується значними трансформаційними зрушеннями, падінням обсягів виробництва та реалізації зернових культур, продукції переробки зерна, зниженням показників ефективності розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, диспропорціями у співвідношенні попиту і пропозиції борошна, крупів та комбікормів. Таке становище вимагає всебічного вивчення, узагальнення та розробки науково-практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми значного підвищення ефективності функціонування борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості в умовах ринкового господарювання, як в окремих регіонах, так і в країні взагалі, збалансованого та пропорційного розвитку сировинних зон та зернопереробних підприємств [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних аспектів проблеми розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості як однієї з провідних галузей народногосподарського комплексу, територіальної організації борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості знайшло широке відображення в науковій економічній літературі, зокрема в працях В.І. Бойко, Г.В. Балабанова, П.П. Борщевського, С.І. Дорогунцова, Л.В. Дейнеко, А.О. Заїнчковського, О.М. Онищенко, Л.В. Опацького, М.М. Паламарчука, Б.Й. Пасхавера, О.М. Паламарчука, Л.Г. Чернюк та інших учених. Проблемам пропорційного, збалансованого і ефективного розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, удосконалення зв'язків з суміжними галузями, раціоналізації використання сировинних ресурсів присвячені наукові праці В.Г. Вороніна, В.К. Докучаєва, О.В. Крисального, М.Г. Лобаса, А.С. Лисецького, В.П. Нархова, А.К. Павлюченкова, С.Ф. Покропивного, П.П. Руснака, П.Т. Саблука, Б.П. Тарасенко, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака, М.Г. Шелудько та інших учених-економістів.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Незважаючи на високу актуальність дослідження соціально-економічних проблем розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості в регіонах та країні взагалі, висвітлення питань раціонального взаємозв'язку сільськогосподарських товаровиробників з зернопереробними підприємствами в умовах формування ринкової економіки, проблема підвищення ефективності розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, системного і комплексного пошуку напрямів і шляхів ефективного формування її складових на основі структурної пропорційності і збалансованості як в методологічному, так і в прикладному плані залишаються недостатньо дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світовий досвід довів життєвість і ефективність ринкової економіки, яка більш орієнтована на задоволення інтересів людини, добробут суспільства, належний її життєвий рівень. Інтереси споживача –

центральної фігури ринку – визначають зміст попиту і програму пропозиції на товари. За таких умов товаровиробники постійно працюють на задоволення попиту споживача, який постійно змінюється [2]. Саме через всебічне забезпечення споживача товаром реалізується ідея і механізм соціальної орієнтації ринкової економіки на інтереси людини.

Перехід круп'яного господарства на ринкові відносини пов'язаний з суттєвими змінами діючої системи регулювання виробництва, збуту і використання зерна в напрямку розвитку ринкових відносин в агропромисловому комплексі з врахуванням специфіки його функціонування. При цьому мова йде про зміни в зерновій політиці і принципову нову модель господарювання, а не про розвиток і вдосконалення її окремих елементів. Основою нової моделі господарювання в аграрній сфері економіки і в круп'яному господарстві повинні бути товарно-грошові відносини, необхідним елементом яких є ринок [3].

Вперше категорія «ринок» була введена до вживання шотландським економістом А. Смітом. За його визначенням, ринкова система характеризує взаємовідносини продавців і покупців, а ринок – сукупність актів купівлі-продажу і умов збуту продукції. Поняття «ринок» не тільки одна з поширених категорій в економічній теорії, а також і в господарській практиці. Воно набуває різних значень як в залежності від заходів ускладнення економічного середовища, так і ступеня глибини його вивчення [4].

Ринок забезпечує зв'язок між виробництвом і споживанням, пропорційність процесу відтворення, його цілісність. Тут відбувається суспільне визнання створеного продукту, суспільного характеру праці, що втілюється в ньому. Будь-яка споживна вартість починає служити людям лише після її реалізації, а праця, витрачена на виробництво товару, стає суспільно необхідною. Відбувається це завдяки досягненню рівноваги між попитом і пропозицією. На ринку кількість товарів, яку хочуть купити покупці, має відповідати кількості товарів, яку хочуть продати продавці. У цьому разі ціни встановлюються на рівні попиту і пропозиції, що й веде до рівноваги.

Регулююча функція ринку забезпечує постійність зв'язків між різними галузями виробництва, попитом і споживанням, встановлення пропорцій в економіці та безперервність процесу відтворення. Через конкуренцію ринкові відносини активно впливають на рівень витрат на виробництво будь-якого товару, науково-технічний прогрес, на задоволення платоспроможного попиту населення. Внаслідок дії закону вартості, закону попиту та пропозиції, інших законів ринкової економіки індивідуальна праця зводиться до суспільно необхідної та визначення цінності товару. Без конкуренції, еквівалентного обміну вартість не може бути визначена. Цей механізм сприяє вирівнюванню прибутків підприємців різних галузей виробництва, утворенню середньої норми прибутку, що досягається через перелив капіталів між галузями. Останнє, в свою чергу, є регулятором пропорцій в економіці.

Круп'яний ринок – це сукупність обмінних операцій, за допомогою яких регулюються господарські взаємовідносини і проводиться купівля-продаж зерна та продуктів його переробки. Проте, не можна розглядати круп'яний ринок як економічну категорію, що вивчає обмін в натуральній формі. Обмін – це одна із важливих складових відтворення, проміжна стадія між виробництвом і споживанням. Оскільки ринок розглядається як узагальнююче поняття, що характеризує тип функціонування економіки і формування господарських зв'язків, то дане визначення можна примінити і до круп'яного ринку. Тому, круп'яний ринок представляє собою такий тип функціонування зернового господарства, коли ринкові відносини не обмежуються сферою обміну, а включають в себе всі товарно-грошові відносини, які регулюють виробництво, збут і споживання зерна та формують господарські зв'язки між суб'єктами круп'яного ринку [5].

Створення круп'яного ринку – це перехід до якісно нового стану круп'яного господарства. В сучасних умовах він виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва, підвищити його ефективність. Проте орієнтація круп'яного господарства на ринкові відносини як

засіб автоматичного вирішення всіх його проблем, в найближчі роки не зможе радикально змінити стан справ у виробництві, збуті і використанні зерна, так як ще повністю не сформована база. Формування круп'яного ринку – це об'єктивний процес, який ґрунтується на законах товарного виробництва, що проявляють свою дію через ринковий механізм.

Оскільки ринок притаманний товарному виробництву, що регулюється об'єктивними економічними законами, то, у відповідності з ними, формування круп'яного ринку можливе при наступних основних умовах:

- існування великої кількості форм власності і господарювання у всіх галузях зернопродуктового підкомплексу, ліквідація монополізму, наявність високого рівня зовнішньої і внутрішньої конкуренції;

- здійснення господарської діяльності суб'єктами круп'яного ринку на основі підприємництва і вільного переміщення капіталу і матеріальних ресурсів;

- наявність розвинутої ринкової інфраструктури.

Створення умов для функціонування круп'яного ринку вимагає використання комплексу заходів, що регулюють процес переходу круп'яного господарства на ринкові відносини і одночасно дозволяють формувати і розвивати круп'яний ринок із властивими йому елементами: свободою підприємництва, правом виробника розпоряджатися своєю продукцією і доходами, конкуренцією, ліквідацією монополізму, тощо[6].

Проблемою є територіальна залежність підприємств галузі від районів зростання зерна, що визначає їх залежність від тарифів на залізничні перевезення. Обмежена ємкість ринку круп змушують шукати дороги виходу підприємств круп'яної галузі з положення, що створилося, розширюючи асортимент продукції. Круп'яна галузь є матеріаломісткою, доля сировини в собівартості готової продукції складає 80-90%, що визначає відбір чинників по структурі собівартості сировини. На основі моделі побудови оптової ціни було розроблено «дерево чинників», що впливають на зниження долі собівартості і збільшенні долі прибутку в ціні (рис.1). Даний метод дозволяє відібрати ті чинники, які мають найбільший вплив: валовий збір, індекс тарифу на залізничні перевезення.

Прибутковість галузі впливає сукупність різноманітних чинників. Для їх оцінки потрібна система показників та критеріїв, що віддзеркалюють такий вплив.

Використання вказаного методичного підходу дозволяє прогнозувати та планувати фінансові результати виробництва круп'яних культур, раціонально розміщувати їх посіви, здійснювати забезпечення попиту, планувати процеси переробки і реалізації готової продукції. Необхідно вказати, що визначення прибутковості галузі круп'яного виробництва ґрунтується на її оцінці на рівні окремих підприємств. Це пов'язано з можливостями або необхідністю страхових відшкодувань, пільгового кредитування, інноваційно-інвестиційного проектування виробництва, розвитку маркетингових стратегій формування ринку споживання круп'яної продукції.

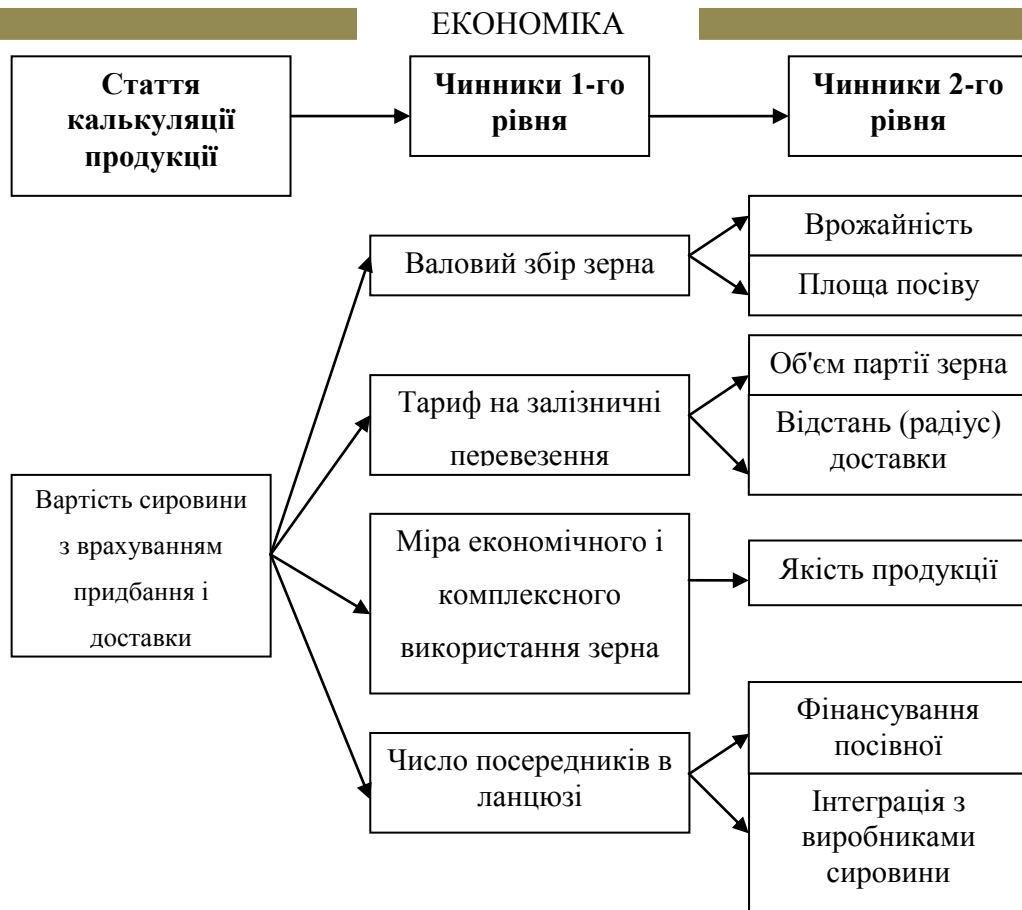

Рис. 1 - «Дерево чинників»

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективне функціонування ринку зерна круп'яних культур країни вимагає врахування не лише природно-економічних факторів, а й відповідного рівня розвитку ринку, що потребує розробки науково обґрунтованих рішень, як складової загальноукраїнського ринку круп'яних культур. В цих умовах особливої актуальності набуває методологічне обґрунтування і практичне застосування економічних важелів формування ринку зерна круп'яних культур, виявлення закономірностей і тенденцій виробництва, опрацювання пропозицій щодо перспектив та напрямів його ефективного функціонування.

Формування круп'яного ринку як на регіональному рівні, так і країни в цілому, передбачає перш за все розвиток горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру, яка дозволяє підтримувати і відповідно регулювати ринкові відносини в круп'яному господарстві. В зв'язку з цим виникає необхідність розвитку нових елементів ринкової інфраструктури, надавши їм необхідної правової і економічної сили.

Для формування ринкових відносин потрібен перехід від адміністративних, централізовано встановлених цін, до гнучкого ринкового механізму ціноутворення, який враховує попит і пропозицію та направлений на підтримку цінової рівноваги між ними. Це передбачає наявність ринкової системи цін, яка здатна ефективно обслуговувати виробництво на попит споживача. Хоча в більшості країн із високо розвинутим круп'яним господарством ціни регулюються державою, проте, вільне ціноутворення на круп'яному ринку є необхідним елементом його функціонування.

Вивчення сутності ринку круп'яних культур в наукових працях показує, що однозначності його трактування ще не досягнуто. В результаті систематизації різних точок зору, можна дійти висновку, що круп'яний ринок – це сукупність обмінних операцій, за допомогою яких регулюються господарські взаємовідносини і проводиться купівля-продаж зерна та продуктів його переробки.

В сучасних умовах ринок круп'яних культур виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва,

підвищити його ефективність. Проте орієнтація круп'яного господарства на ринкові відносини, як засіб автоматичного вирішення всіх його проблем, в найближчі роки не зможе радикально змінити стан справ у виробництві, збуті і використанні зерна, оскільки ще повністю не сформована законодавча і нормативна база.

Створення умов для функціонування круп'яного ринку вимагатиме використання комплексу заходів, що регулюють процес переходу на ринкові відносини і одночасно дозволяють формувати та розвивати його із властивими йому елементами: свободою підприємництва, правом виробника розпоряджатися своєю продукцією і доходами, конкуренцією, ліквідацією монополізму, ціноутворенням залежно від попиту і пропозиції тощо.

Анотація

У статті розглянути методологічні аспекти формування і ефективного використання круп'яного ринку в умовах глобалізаційних процесів. Висвітлено комплекс заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції круп'яної галузі.

Ключові слова: круп'яна галузь, протекціонізм, інвестиції, ринок

Аннотация

В статье рассмотрены методологические аспекты формирования и эффективного использования крупяного рынка в условиях глобализационных процессов. Отражен комплекс мероприятий по повышению конкурентоспособности продукции крупяной отрасли.

Ключевые слова: крупяная отрасль, протекционизм, инвестиции, рынок

Annotation

In the article the methodological aspects of forming and effective use of market of groats are considered in the conditions of globalizacionnykh processes. The complex of measures is reflected on the increase of competitiveness of products of industry of groats.

Keywords: industry of groats, protectionism, investments, market

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Оцінка макро- та мікро параметрів економіки в контексті продовольчої безпеки України/ В. Г. Андрійчук // Економіка АПК.- 2010.- № 5.-С.61-65.
2. Артеменко В. Ф. Аналіз сучасного стану зернопереробних підприємств, проблеми, перспективи розвитку, потреба в обладнанні для переробки та зберігання зерна / В. Ф. Артеменко // Хранение и переработка зерна. - 2009.- № 4.-С. 7-8.
3. Довганчин Г.В. Роль державного регулювання економічних відносин в агропромисловому виробництві / Г. В. Довганчин //Економіка АПК.- 2011.-№ 5-С.7-11.
4. Економіка підприємств АПК: Навчальний посібник для ВУЗів / За ред. проф. Дусановського С. Л., проф. Олійника В. М., проф. Дудара Т. Г. -Тернопіль: Тернопіль, 2007. -259 с.
5. Крисалов Д. В. Переробна сфера АПК в умовах ринкової трансформації національної економікиД. В. Крисалов Д. В.// Формування і реструктуризація аграрного ресурсного потенціалу України. - К. - 2008 - С. 81-83.
6. Онищенко О., Юрчишин В. Методологічний аспект порівняльної оцінки ефективності різних форм господарювання в аграрній сфері /О.Онищенко, В.Юрчишин // Економіка АПК. - 2007.- № 4.- С.50-60.